

Maturitná otázka č. 4 - Štát v ekonomike

(úloha štátu v rôznych typoch ekonomík, prechod z riadenej na trhovú ekonomiku /

monetárna politika štátu - jej priame a nepriame nástroje / fiškálna politika štátu - štátny rozpočet a štátny dlh)

Úloha štátu v rôznych typoch ekonomík

1. Hospodársky systém založený na tradíciách a zvykoch - o tom čo, ako a pre koho vyrábať spravidla rozhodujú zvyky, tradície a inštinkty, ktoré prechádzajú zo starších generácií.

Štát neexistuje, takže nemá žiadne úlohy.

2. Trhová ekonomika - čo, ako a pre koho vyrábať je určené pomocou systému cien, trhov, stimulácie a odmienu, jednotlivé firmy vyrábajú tie tovary, ktoré im prinášajú najväčšie zisky, tým odpovedajú na otázku čo vyrábať. Pri výrobe využívajú technológie, ktoré sú najmenej nákladné, a tým odpovedajú na otázku ako vyrábať. O spotrebe rozhodujú ľudia tým, ako minú svoje mzdy, ktoré dostávajú za prácu a dôchodky, ktoré im plynú z vlastníctva ostatných výrobných faktorov, a tým je daná aj odpoveď na otázku pre koho vyrábať. Systém trhovej ekonomiky sa v plnom rozsahu môže realizovať len za predpokladu existencie podmienok pre dokonalú konkurenciu.

Štát je povinný stanoviť určité "pravidlá hry" pre hospodársku činnosť a zabezpečiť ich dodržiavanie. Tieto pravidlá musia ochraňovať a podporovať voľnú konkurenciu a brániť trh pred zbytočnými zásahmi zo strany štátu. Základom tohto hospodárstva je prevaha súkromného vlastníctva kapitálových statkov.

3. Príkazová ekonomika - predstavuje systém, v ktorom vláda rozhoduje o výrobe, rozdeľovaní a spotrebe. Prevláda štátne vlastníctvo a monopolné postavenie výrobcov, existuje centrálny národohospodársky plán, centrálny sú stanovené ceny všetkých tovarov a služieb, ale aj miezd. Takýto systém si zostavuje zväčša nereálne plány a určuje výrobné kvóty (množstvá) a aj čo a ako sa bude vyrábať a spotrebúvať.

4. Zmiešaná ekonomika - trh určuje ceny a množstvá vyrábaných tovarov a služieb, štát vytvára zákonný rámec pre ekonomický život, niektorými zásahmi sa snaží riešiť to, čo trh sám riešiť nedokáže. Jeho základom je trh, ide vlastne o riadené trhovú ekonomiku.

Prechod z riadenej na trhovú ekonomiku

Slovenská republika sa nachádza v tzv. prechodnom období od riadenej k trhovej ekonomike. (podľa ústavy chceme vytvoriť **sociálne a ekologické trhovú hospodárstvo**). Aby sme tento cieľ dosiahli, uskutočňujeme v oblasti hospodárstva určité kroky:

1. Legislatívna úprava nášho zákonodarstva v oblasti hospodárskej politiky (Obchodný zákonník,

Živnostenský zákon, Zákon o NBS, zákon o konkurze a vyrovnaní...).

2. Vytvoriť cenovú úpravu, aby ceny zodpovedali základným ekonomickým vzťahom a ich tvorba

bola závislá na vzťahu dopytu a ponuky (najmä liberalizácia cien).

3. Vytvorenie daňového systému, ktorý vyhovuje trhovej ekonomike (od 1.1.1993 platí nová daňová sústava, ktorá bola niekoľkokrát upravovaná).

4. Uskutočnenie veľkej a malej privatizácie (aby získalo súkromné vlastníctvo prevahu).

5. Zabezpečenie vnútornej a neskôr úplnej konvertibility našej meny (udržať vnútornú konvertibilitu meny je dôležitá úloha Národnej banky Slovenska).

6. Umožnenie prístupu cudzieho kapitálu na náš trh a tým prehĺbenie našej ekonomiky do svetového hospodárstva.

Monetárna politika štátu

Je to súbor nástrojov, ktorými centrálna banka ovplyvňuje silu a stabilitu meny a tým aj makroekonomickú rovnováhu. Najdôležitejším prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa je regulovanie množstva peňazí v obehu, výšku úrokovej miery i podmienky, za ktorých sa poskytuje úver. Monetárnou politikou, ktorá sa označuje tiež ako **peňažná a úverová politika**, teda štát ovplyvňuje ponuku peňazí s cieľom dosiahnuť cenovú stabilitu a dostatočnú zamestnanosť. Aby táto regulácia bola účinná, musí existovať rozvinutý trh peňazí, rozvinutý trh kapitálu a centrálna banka. Za týchto predpokladov štát potom môže využívať rozličné nástroje monetárnej politiky.

Možno ich rozdeliť na **nepriame nástroje**, ktoré sa presadzujú prostredníctvom trhu, a **priame nástroje**, ktoré sa presadzujú prostredníctvom administratívnych opatrení.

Nepriame nástroje:

1. regulácia diskontnej sadzby zo strany centrálnej banky (t.j. úrokovej miery, za ktorú centrálna

banka poskytuje úvery komerčným bankám), v Slovenskej republike sa používa tzv. refinančná a sterilizačná repo sadzba, za ktoré centrálna banka zhodnocuje finančné prostriedky ktoré si u nej uložia komerčné banky, alebo naopak prostriedky ktoré si požičajú komerčné banky od centrálnej banky.

2. operácie na voľnom trhu (predaj alebo kúpa štátnych cenných papierov centrálnou bankou)

3. určovanie miery minimálnych bankových rezerv, menej používané:

4. opatrenia v devízovej politike, napr. ovplyvňovanie medzinárodného pohybu peňazí (snaha o zabránenie tzv. dovozu inflácie)

refinančná a sterilizačná sadzba

Priame (administratívne) nástroje:

1. regulovanie investičných úverov

2. regulovanie spotrebných úverov

3. vyžadovanie pravidelných mesačných prehľadov o úveroch, ktoré banka poskytla nad stanovený limit

4. určovanie úverových stropov pre banky štátnymi orgánmi.

Monetárna politika vedúca k zvýšeniu ponuky peňazí sa označuje ako **expanzívna** politika, monetárna politika vedúca k zníženiu ponuky peňazí sa označuje ako **reštriktívna** politika.

Fiškálna politika štátu

Jedným z nástrojov hospodárskej politiky je **fiškálna, teda rozpočtová politika štátu**. Fiškálna politika je nástrojom vlády a predstavuje prerozdelenie vytvorených zdrojov, dôchodkov a realizuje sa prostredníctvom rozpočtovej sústavy štátu.

Rozpočtová sústava štátu:

1. štátny rozpočet
2. rozpočty miest a obcí
3. vzťahy medzi jednotlivými ekonomickými subjektami a vzťahy medzi ŠR a rozpočtami miest a obcí

Členenie podnikov podľa vzťahu k ŠR:

1. podniky založené na dosiahnutí zisku = organizácie podnikateľského typu
2. verejno-prospešné podniky - neziskové (z rozhodnutia štátu, vlády zabezpečujú určité služby, úlohy zo vzťahu k obyvateľstvu) - zdravotníctvo, školstvo, kultúra, ...
3. špeciálne podniky - neziskové - obrana a bezpečnosť, polícia, štátna správa, ...

Štátny rozpočet

- je to bilancia medzi príjmami a výdavkami, účet v NBS
- hospodári s verejnými financiami
- zostavuje sa jeden, na jedno fiškálne obdobie (1.1. - 31.12.)
- pri jeho tvorbe sa vychádza z určitých makroekonomických tendencií (rast HDP, objem HDP, miera inflácie, miera nezamestnanosti, ...)

Rozpočtový proces v sebe zahŕňa procesy

1. tvorba ŠR
2. schvaľovanie
3. realizácia
4. plnenie

Tvorba ŠR

- garantom za prípravu je ministerstvo financií
- zostavuje sa v druhom polroku bežného roka
- MF prejednáva návrh s príslušnými ústrednými orgánmi (centrálne banka, najvyšší kontrolný úrad) a jednotlivými ministerstvami
- po prejednaní návrhu MF predkladá návrh vláde
- vláda prejedná návrh, schváli ho alebo neschváli a dá MF na prepracovanie
- vláda predkladá návrh parlamentu
- v parlamente sa návrh prejednáva vo výboroch

Schvaľovanie ŠR

- parlament

- schvaľuje nadpolovičná väčšina
- po schválení sa stáva ŠR zákonom

Plnenie ŠR

- doba plnenia od 1.1. - 31.12.
- ak nie je ŠR schválený do začiatku rozpočtového obdobia - rozpočtové provizorium
- vzhľadom na to, že sa hospodári s verejnými financiami, podlieha ŠR prísnej kontrole:
MF - 1x mesačne, vláda - 1x štvrtročne, parlament - 1x polročne

Vyhodnotenie ŠR (kontrola plnenia)

- vypracovanie štátneho záverečného účtu (v prvom štvrtroku nasledujúceho roka), ktorý zachytáva skutočné plnenie ŠR a prerokujú ho zákonodarné orgány

Rozpočtové zásady, ktorými sa riadi rozpočtové hospodárenie a celý rozpočtový proces:

1. Zásada úplnosti - v ŠR sa majú prejavovať v plnom rozsahu všetky finančné operácie štátneho ekonomického centra, všetky príjmy a výdavky.

2. Zásada reálnosti - aby sa príjmy i výdavky vypočítali vzhľadom na budúci predpokladaný vývoj (vychádza sa z vývoja svetovej ekonomiky, z vývoja hospodárskeho cyklu, vývoja jednotlivých odvetví hospodárstva)

3. Zásada každoročného zostavovania a schvaľovania - pretože dlhšie obdobie platnosti by sťažilo jeho kontrolu.

4. Zásada vyrovnanosti, resp. schodkovosti alebo prebytkovosti - zásada vyrovnanosti patrila medzi klasické zásady finančnej politiky a označovalo sa ako "zlaté pravidlo rozpočtovej politiky". Všeobecne znamená, že príjmy sa rovnajú výdavkom. V súčasnosti sa začalo uplatňovať zásada schodkovosti. Zdroje krytia schodku ŠR ,môžu byť reálne (pôžičky zo zahraničia) a nereálne, ktoré pôsobia nepriaznivo na vývoj kúpnej sily (emisie papierových peňazí)

5. Zásada verejnosti, publicity - vyžaduje , aby sa ŠR prerokoval v parlamente (aj za účasti verejnosti), a potom sa verejne publikoval

Základné pojmy:

Daň je povinná, zákonom určená, spravidla sa opakujúca platba, ktorú odvádzajú daňovníci štátu v určenej výške a v stanovených lehotách.

Subjekt dane - fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá je povinná platiť daň, touto osobou môže byť daňovník alebo platiteľ dane (daňovník - pri priamych daniach, pretože ich odvádzajú správcovi dane priamo daňovník)

			e/ tabak. výrob. - dane na ochranu životného prost.	
--	--	--	--	--

Dôležitým predpokladom dosiahnutia celkovej ekonomickej rovnováhy je **vyrovnanosť** ŠR. Uplatňovaním reštriktívnej finančnej politiky možno dosiahnuť prebytok ŠR (tzn. príjmy sú väčšie ako výdavky) čím si môže štát vytvoriť rezervu na aktívne hospodárske opatrenia v priebehu roka. Keď sú príjmy menšie ako výdavky, vzniká **rozpočtový deficit**. Opakovaným deficitom vzniká **štátny dlh**.

Na krytie deficitu ŠR štát môže uplatniť operácie na voľnom trhu alebo si požičať od iného centrálného štátneho orgánu.